

ZAČETNO OBDOBJE SLOVENSkih ZGODOVINOPISNIH RAZISKOVANJ PODROČJA REKE DRAVE V SLOVENIJI

THE BEGINNING ERA OF SLOVENIAN HISTORIOGRAPHICAL RESEARCHES OF DRAVA RIVER TERRITORY IN REPUBLIC OF SLOVENIA

Andrej HOZJAN

Oddelek za zgodovino Filozofske
fakultete Univerze v Mariboru
andrej.hozjan@um.si

Received / Primljeno: 10. 11. 2017.

Accepted / Prihvačeno: 12. 12. 2017.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 94(497.412)“15/19”

929Mravljak, J.

929Koropec, J.

SINOPSIS

Med slovenskimi zgodovinopisnimi raziskavami preteklosti porečja reke Drave na področju današnje Republike Slovenije je vsekakor najpomembnejši korpus raziskav o preteklosti Dravske doline, torej področja med Dravogradom in Mariborom. Slovenski raziskovalci so ta del dravskega rečnega prostora kot raziskovalno tematiko pričeli vzpostavljati šele po prvi svetovni vojni. Šlo je v bistvu za slovenski odmev na nekaj predvojnih nemškojezičnih objav o zgodovini le-tega. Med temi objavami so na častnem prvem mestu dela Josipa Mravljaka, domačina iz Vuzenice. Pisal je o tukajšnjih trgih, o podložništvu, kmečkih uporih, kmetijstvu idr. Raziskovalni opus Jožeta Koropca o preteklosti Dravske doline do konca 16. stoletja, ustvarjen v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, pa je v Sloveniji sprožil začetek širšega zanimanja za zgodovino doline Drave kot take. Zato je tu predstavljenih nekaj Koropcevih del in objav od njegove podiplomske naloge naprej.

Ključne besede: zgodovina reke Drave v Sloveniji; zgodovina Dravske doline; Josip Mravljak; Jože Koropec

KeyWords: History of Drava River in Slovenia; History of slovenian Drava Valley; Josip Mravljak; Jože Koropec

Kljub očitni in skozi stoletja vsestransko izpričani tesni navezanosti ljudi na tukajšnje vodotoke, kar je še posebej lepo razvidno v folklorni tradiciji ter mikroetnoloških elementih, se je raziskovanje preteklosti rečnega in obrečnega prostora pglavitnih ter tudi manjših slovenskih rek sprva omejevalo na fenomenologijo posamičnih elementov tukajšnjega človekovega vsakdanjika. Rečni prostori, vodnatost slovenskih pokrajin ter vsesplošni pomen tukajšnjih vodá v kombinacijah z najpogostejšimi naravnimi pojavi – npr. presihajoča kraška jezera in drugi kraški pojavi – so dobili ustrezno mesto že v kapitalnem delu Janeza Vajkarda Valvasorja Slava vojvodine Kranjske (*Die Ehre des Herzogtums Krain*) iz leta 1689, kot tudi v nekaterih njegovih drugih delih.

Prispevek bo skušal predočiti pojav in utemeljitveno fazo nastajanja slovenske historiografije o preteklosti porečja Drave na ozemlju R Slovenije. Za zaključni časovni limit postavlja konec 70. let 20. stoletja, oziroma zaključek dobe 60 let po koncu prve svetovne vojne.

I. DRAVSKA DOLINA

Med slovenskimi zgodovinopisnimi raziskavami preteklosti porečja reke Drave na Slovenskem je – v smislu obravnavanja večjega, naravnogeografsko zaključenega prostorskega kompleksa – vsekakor najpomembnejši korpus raziskav o preteklosti Dravske doline, torej področja med Dravogradom in Mariborom. Slovenski raziskovalci so ta del dravskega rečnega prostora kot raziskovalno tematiko pričeli vzpostavljati šele po prvi svetovni vojni. Šlo je v bistvu za slovenske odmeve na kar nekaj predvojnih

nemškojezičnih objav. Zato brez uvodnih stavkov o le – teh ne smemo začeti resnejšega preglednega pisanja.

Najzgodnejše nemškojezične objave so v bistvu prve objave arhivskih virov o lastniških in fevdnih razmerah v Dravski dolini v okviru benediktinskega samostana Št. Pavel (St. Paul), lociranega v izteku Lavantinske doline, na skrajnem jugovzhodnem robu ozemlja vojvodine Koroške. Ta znamenita redovna postojanka, ustanovljena tik pred koncem 11. stoletja po članu poznejše vojvodske rodbine Spa(on)heim, je v slabih dveh stoletjih od ustanovitve postala edini gospodar celotne Dravske doline. Zahvaljujoč arhivskovarstveni zavesti o lastni preteklosti se je v samostanu, kljub tamkajšnjim viharim dogajanjem v toku stoletij, ohranila kar lepa količina gradiva o srednjeveškem in zgodnjenovoveškem gospodarjenju s samostanskimi posestmi. Beda Schroll, samostanski arhivar v obdobju po 1848, je v 60. letih 19. stoletja pričel pripravljati objave izbranega arhivskega gradiva, in jih nato od leta 1865 do poznih 70. let objavljaj v tedanjih vodilnih avstrijskih zgodovinskih revijah ter publikacijah virov. Vse brez izjeme so vsebovale material iz srednjeveškega obdobja v Dravski dolini. O Schrollu je nujno treba dodati, da je po njegovi zaslugi ohranjen tudi pretežni del danes znanih ohranjenih znamenitih šentpavelskih urbarjev, ki jih je stoletje nato celovito obdeloval Jože Koropec. Sledili so, še pred prvo svetovno vojno, nemško pisani članki z vsebinami o šentpavelskih posestnih razmerah v dolini, in tudi že o posamičnih osebnostih oziroma o prisotnosti plemiških družin, kot tudi o zgodovinskih fenomenih, v krajih ob reki. Nemškojezične objave o njej si torej kontinuirano sledijo od 70. in 80. let 19. stoletja do konca prve svetovne vojne, ko se hitro zmanjšajo in kmalu praktično prekinejo.

Tako so slovenske objave o preteklosti dravskodolinskega porečja pričele nastajati šele v desetletju po koncu prve svetovne vojne. Prvi pomembnejši slovenski raziskovalec je bil tukajšnji domačin iz Vuzenice Josip Mravljak (1892 – 1953), sicer učitelj in krajevni politik, saj je leta 1927 postal vuzeniški župan.¹ Intenzivno je pregledoval vire v arhivih v Gradcu (Graz), Celovcu (Klagenfurt) in seveda samostanski arhiv v Št. Pavlu. Njegova bibliografija razkriva, da je pretežni del svojih objav namenil prav obrečnemu dravskodolinskemu svetu. Pričel je objavljati v reviji Tabor. Nato pa je navedenega leta uspel v samozaložbi izdati drobno monografijo o rojstnem kraju *Vuzenica v srednjem veku*, ki je predstavljala dokajšen prelom v raziskavah konkretnega prostora. Slovenskojezične krajevnozgodovinske monografije je do tedaj ter sploh v medvojnih letih dobil le malokateri kraj na prostoru mariborske ôblasti (npr. monografiji Franca Kovačiča o Središču ob Dravi (1910) in Ljutomeru (1926), ter Majcnova knjižica o Mariboru (1925)). Očitno je marljivi Mravljak dotlej že zbral res lepo količino gradiva ter hkrati imel na voljo sredstva za samoizdaje. Kot plod tega izjemnega dela je izdal še knjižice: *Nadžupnija in dekanija Vuzenica* (1928), *Vuzenica II* (1929), *Šolstvo v Vuzenici* (1930), in v založbi Tujsko-prometnega društva v Dravogradu še *Dravograd I* (1932). Nasprotno tedanjim objavam drugih redkih slovenskih avtorjev je obdelane vire največkrat citiral sproti; zato so že te in vse poznejše objave ohranile trajno znanstveno vrednost.

Leta 1927 je postal tudi sodelavec mariborske revije Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN), kjer je razen večjih člankov (Vuzeniški urbarji, 1927; Muta, 1928; Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski dolini v XVII. stoletju, 1932) objavil številne krajše prispevke krajevno – zgodovinskega, deloma tudi narodopisnega značaja, ter več ocen. Po končani drugi svetovni vojni se je zaposlil kot gimnazijski učitelj, časa za raziskovanje je bilo bistveno manj, kot tudi možnosti objavljanja v ČZN – leta 1941 po nacističnih oblasteh ukinjene revije namreč dolgo po vojni niso obnovili. Zato je do smrti objavljaj le še v koroških tovarniških in drugih glasilih. Precej njegovega gradiva in zbranih ter transkribiranih virov je ostalo še v rokopisih, danes jih hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Danes slovi med drugim kot prvi načrtni slovenski zbiratelj, raziskovalec in izdajatelj urbarjev za področje Dravske doline. Med njimi je posebej izstopajoča objava že omenjena razprava Vuzeniški urbarji v enem od predvojnih zvezkov ČZN.

V objavah je pisal o podložništvu, kmečkih uporih, fevdalni upravi in sodstvu, kmetijstvu, dravskem splavarstvu/«flosarjih», in še o mnogih drugih vsebinah. Poudariti je treba najprej njegove obdelave

¹ Izbor tiskanih in spletnih biografij Josipa Mravljaka z bibliografskimi podatki: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi377790/>; Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon: od M do Ž, geslo: Mravljak, Josip, str. 733, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008; Bogo Teplý, Josip Mravljak (nekrolog), *Zgodovinski časopis* VIII, 1954, str. 192–194; https://sl.wikipedia.org/wiki/Josip_Mravljak.

dravskodolinskih urbanih – trških naselbin, predvsem Vuzenice, a tudi Mute, Dravograda in še Radelj ob Dravi. Običajno jih je pisal na podlagi tako srednjeveškega kot zgodnjenovoveškega izvirnega gradiva. »Pri obdelovanju gospodarske zgodovine ga srednji vek ni posebej pritegnil, pri objavi vuzeniških urbarjev pa je izbral sorazmerno pozne in najmanj bogate«, njegovo pisanje ocenjuje Jože Koropec v uvodu k svoji monografiji o Dravski dolini. Kot široko humanistično izobražen avtor pa se ni izogibal tudi etnološkim in posebnim fenomenološkim temam, kar kažeta npr. dva njegova značilna članka v ČZN: Vulgarna imena kmetij v vuzeniškem okolišu (XXXII, 1937), ter še posebej Chemenaten. Caminata – Kluže (XXXV, 1940). V slednji je torej opisal eno od znamenitosti Dravske doline (izraz Kluže iz nem. Clausen – v smislu: ovira, pregrada, zapora), naravno oviro v že tako ozki dolini, ki so jo tamkajšnji prebivalci s trdom usposobili za skorajda nepremagljivo oviranje osmanskoturških jezdecev ob morebitnem vpadu skozi dolino. Fascinantna dravskodolinska narava/rečna okolica pa je našla svoje mesto v njegovi zadnji, sicer miniaturni objavi². Seveda je tu nemogoče izčrpnje opisovati vsebinske sklope mnogih objav.

Avtor tega prispevka bi se rad temeljiteje posvetil le eni Mravljakovi, sicer vsebinsko zanj nič kaj nenavadni objavi. Pa vendar so bile okoliščine te objave dokaj čudne, skorajda neobičajne, in na svoj način odlikavajo posebnosti njegovega značaja – nanj je opozoril že Teplý. Gre za časopisni članek o naravnih katastrofah, o hudih poplavah reke Drave skozi stoletja. A članek mu je leta 1927, očitno po predhodnem dogovoru in naročilu (!), objavil mariborski nemškojezični dnevnik *Marburger Zeitung* z naslovom *Grosse Ueberschwemmungen der Drau* (Ein Beitrag zur Geschichte von Vuzenica—Muta.)³. Kar je tu nenavadnega, je prav to – slovenski pisec v nemškem časopisu, v času, ko so bile tukajšnje objave prav teh avtorjev in piscev izjemna redkost, pravzaprav celo nekak kulturni autodafé. No, dejstvo je, da Mravljaku to nikakor ni škodovalo, saj je prav tisto leto izšla njegova *Vuzenica* in v naslednjem letu še njegova prva razprava v ČZN. Sam članek je vsekakor tako zanimiv, da ga tu podajam v celoti in v izvorniku⁴:

Große Ueberschwemmungen der Drau

(Ein Beitrag zur Geschichte von Vuzenica—Muta.)

Von Josef M r a v l j a k.

Ein gefährliches Kapitel für die Besitzer am Draugelände bilden die immer sich wiederholenden Ue- b e r s c h w e m m u n g e n. Die Frühjahrsschneeschnmelze in Kärnten und die Regenperioden des Herbstes heben das Niveau der Drau oft zu einer schreckenerregenden Höhe der Schaden, den das reißende Wasser durch Wegtragen fruchtbarer Erde und besonders des an den Ufern zwecks Abtransport per Floß vorbereiteten Schnitt- und Bauholzes verursacht, geht oft in die H u n d e r t t a u - s e n d e.

Von einigen großen Ueberschwemmungen, die in alten Büchern in Vuzenica schriftlich niedergelegt wurden, wollen wir im Nachstehenden berichten. Zuvor aber gedenken wir noch einer kleinen Statue in Muta, die an der Brücke steht. Darauf steht geschrieben:

I. A. SHI. M. I.

O Plutzeug Christi uns pewahr

Wir pitten dich von Herzen

Vor Hunger, Krieg, Pest, Wassersg'fahr

Und was uns sonst kunt schmerzen.

Haec statua exstructa est est sancto Joani

Nepomugeno auctore

Antonio Tenovscheg et piaae praestita viciniae

ope.

1748.

² Josip Mravljak, Mučki dravski gozd, *Koroški fužinar* III, 1953, št. 1–3, str. 22.

³ www.dlib.si/results/Marburger+Zeitung: *Marburger Zeitung* 67., št. 258, 13. 11. 1927, str. 2–3.

⁴ Oblike izpisa – razprtost črk v posamičnih besedah in polkrepki izpis – verno sledijo izpisu v izvorniku.

In diesem Jahre (1748) mußte die Feistritz eine außerordentliche Höhe erreicht haben, – wahrscheinlich infolge eines Wolkenbruches bei Sobot, – daß die Bevölkerung zur Erinnerung daran gegen ähnliche Katastrophen den Schutz des heiligen Johannes Nepomuk (den man bekanntlich ins Wasser stürzte) anflehend, dieses Denkmal errichtete.

Neun Jahre darauf erfahren wir von einer großen Drauüberschwemmung. Im »Bürger – **Urkunden – Buch von Saldenhofen**« (in welchem **übrigens** sonst nur Kauf- und Ehekontrakte und Aehnliches zu lesen ist) steht folgende kurze Nachricht: »Im Jahre 1757 den 2. September ist der Draufluß so groß gewesen, daß die Badstube eingerunnen (!) und die Pfarrhof – Mühl in Wasser stand. Bey der Mayerschen Wiesen (ist) beim Zaun das große Schiff angehängt worden«. Die Badstube, welche voriges Jahr (1926) demoliert wurde, stand zwischen der Graschiusäge und der Pinter – Mühle, welche hier Pfarrhof – Mühle genannt wird. Das Drauwasser stand also bis zur heutigen Minibek – Dampfsäge, im Unter – Markte aber reichte es bis zum Zaun der Mayerschen, heute dem Bäcker (A. Lenart) gehörigen Wiese (Baumgarten), wo die große Schiffmühle, welche Eigentum der Marktgemeinde war, angehängt wurde. Eine ganz gewaltige Ueberschwemmung also, welche einem Stande von über 4 Meter über die Normale entspricht!

Im gleichen Buche lesen wir auch: »Dann zweitesmal in der Nacht vom 14. bis 15. Oktober 1823 war der Draufluß so groß, daß solcher bis zur oberen Brücke (NB. Die unter dem Eisenbahnviadukt!) gelangt ist, wie auch die Behausung des Anton Knes, welche noch genug neu war, und in den Realitäten des Ueberführers Anton Pachernig gestanden, zwischen zwei und drei Uhr früh all am 15. Oktober ganz weggetragen hat; auch der Draufluß in die Ueberführer Behausung hineinflöß, sowie auch die Badstube bis auf das Dach im Wasser stand, auch in der Mathias Salletzl vulgo Pinter – Mühl hineingeflossen und den Boden ausgehoben hat«. An das Deutsch des Schreibers dürfen wir uns allerdings nicht stoßen, wichtig ist aber jedenfalls, was er im ersten Satze sagen will, daß die Drau das fast neue Haus des Knes, das wohl in der **Nähe des heutigen Straßenknies** (der Bezirksstraße) bei der Drau gestanden haben muß, ganz weggetragen hat. Und wenn der Draufluß in die Ueberführer-

Behausung hineinflöß, so mußte er einen Stand von ziemlich über 5 Meter über der Normale erreicht haben.

Der Chronist bemerkt im gleichen Buche noch zum Schluß: »Am 9. Juni 1827 war dieser Draufluß nur um ein Schuh kleiner als 1823«. Kurz, aber viel gesagt!

Die **g r ö ß t e D r a u - U e b e r s c h w e m m u n g**, deren sich die ältesten Leute erinnern, und wohl wahrscheinlich auch die größte in unserem Jahrtausend war, ist die des Jahres 1851. Ueber dieselbe sagt uns die Kirchenchronik von Vuzenica wörtlich folgendes: »Vom zweiten auf den dritten November 1851 fand eine Drau – Ueberschwemmung statt, deren man sich seit Menschengedenken nicht mehr erinnerte. Die Wasserfläche dehnte sich aus bis zum sogenannten Färber – Müller und dann noch eine halbe Klafter weit hinein in den neuen Friedhof am Peter – Grunde. Das Haus des Pinter – Müllers und die Baadstube standen bis zum Dache im Wasser, und beim Herrn Anton Pachernigg vulgo Brodnik (Korp – Ueberführer) reichte die Drauhöhe bis an die Fenster. Darum mußten die obenbenannten Häuser schon sehr früh den 3. November (es war Allerseelestag) geräumt und verlassen werden. Die Drau führte Stallungen, auch Todtentrühen und große Stücke von Brücken mit sich zum Beweise, daß in den oberen Gegenden furchtbare Wasserverheerungen statt hatten. Ober dem Fischer, am Anfange des herrschaftlich Marenberger – (heute Graschin-) – Waldes holte man aus dem Wasser ein sehr schönes, noch unversehrtes Crucifix samt dem Balken, welches zur Erinnerung dieser Drau – Ueberschwemmung nahe an dem Orte, wo es herausgezogen wurde, aufgestellt werden wird, wenn es nicht von den rechtmäßigen Eigenthümern zurückverlangt werden würde. Bei dieser Gelegenheit litt auch der pfarrliche, an der Drau liegende Puschen – Acker sehr viel; er verlor die Umzäunung und sehr viel fruchtbares Erdreich, Menschenleben gieng hierorts keines verloren«. – Es mußte eine wirklich grauenhafte Ueberschwemmung gewesen sein! Bis zur Färber – Mühle 6 Meter über die Normale! Man wolle es sich nur an Ort und Stelle ansehen, was es heißt, wenn das Wasser beim Korp bei den Fenstern hin einflöß! Jenes Kruzifix mußte aber doch offenbar später abgeholt worden sein, da man heute nichts mehr davon weiß, es scheinbar überhaupt nie aufgestellt worden ist.

Die nächste große Ueberschwemmung war am Klein – Frauentage (8. September) des Jahres 1882. Die Wasserfläche der Drau reichte, wie Anno 1757, bis zur heutigen Minibek – Dampfsäge. Von besonderem Interesse aber ist diese Ueberschwemmung deshalb, weil am gleichen Tag auch der Kirchbach infolge eines Wolkenbruches ob St. Primon so sehr anschwell, daß er bis zum Freložnik reichte und eine Keusche in der Nachbarschaft rein wegfezte. Nun, das mußte beim Kiefer, wo sich die Drau und der Kirchbach vereinten, eine schöne Bescherung gewesen sein ! – Wenn ich nicht irre, so hat eben dieses Hochwasser auch die Draubrücke bei Fala weggeputzt.

Das Hochwasser des Jahres 1903, um den 10. September herum, reichte etwas über das Knie der Bezirksstraße neben der Drau hinein ins Feld, so daß der gesamte Verkehr auf dieser Straße gesperrt war. Es war also um zirka 1/2 Meter tiefer als 1882, und hätte unsere Draubrücke (welche erst 1892 erbaut wurde), sicherlich weggeschwemmt, wie es mit der Wucherer Brücke und mit dem Marburger Steg geschah, hätte nicht der Inhaber der Gewerkschaft Muta (Herr Otto Erber) einige Wagen mit etlichen Tausend Kilogramm Eisen auf die Brücke gestellt, wodurch sie der Zerstörung entging.

Das letzte Hochwasser im November des vorigen Jahres (1926) war um eine Kleinigkeit, um einen Schuh (1/3 Meter), wie die Leute sagen, kleiner als das Letztgenannte. Es ist insoferne bemerkenswert, als er riesige Mengen von Schnitt- und Bauholz fortschleppte, welche allerdings zum großen Teil beim Elektrizitätswerk in Fala gerettet wurden.

»o Blutzug Christi uns bewahr Vor Hunger, Krieg, Pest, Wasserg'fahr.«

Vsaj o novoveških poplavah v Dravski dolini od sredine 18. stoletja naprej je to najverjetneje najstarejše tako obsežno objavljeno specialno poročilo sploh, čeprav v nemškem jeziku. Mravljak ga je delno spisal na podlagi njemu tedaj že znanih, a neobjavljenih virov za 18. in 19. stoletje (knjiga listin trga Vuzenica, kronika župnije Vuzenica, ...), medtem ko je o poplavnih dogajanjih iz 20. stoletja lahko poročal po lastnem spominu. S tem je pač opozoril na enega najnevarnejših, a hkrati običajnih naravnih pojavov v ter – ljudem vsekakor še bolj zaznavno – ob rečni strugi. Zabeležil je torej dravskodolinske poplave in divjanje narasle vode v letih 1748, 1757, 1823, 1827, 1851, 1882, v dotodanjem poteku 20. stoletja pa iz let 1903 in 1926. Dogajanje v letu 1851 je celo označil kot »... verjetno največje poplave v našem tisočletju.« Ne omenja pa recimo znanih večdnevni poplav Drave v letih 1889, 1892 in 1895, ki so jih občutili bistveno nižje v rečnem toku, namreč na Ptujju, kot piše v eni od njenih zadnjih objav o reki Dravi Nataša Kolar, seveda na podlagi tedanjih virov in pa povojnih člankov.⁵

Še en kar pogost zimski naravni pojav, ki je zelo otežkočal dravskorečni vsakdanjik na Ptujju (a tudi že v Mariboru (!)) opisuje ta avtorica, o katerem pa Mravljak skorajda zagotovo ni mogel pisati. To je bil led oziroma pogoste oledenitve gladine reke.⁶ V Dravski dolini sta bila ozka struga tako razgibana in rečni tok običajno tako močan ter zato neukročen, da je bila zaledenitev rečne gladine zelo izjemna redkost. Takoj po izhodu iz ozke doline na razširjeno naplavinsko nižino v višini mesta Maribor, oziroma že v okolici današnjega Mariborskega otoka pred mestom, pa se je to v posebej mrzlih dneh dogajalo skorajda redno.

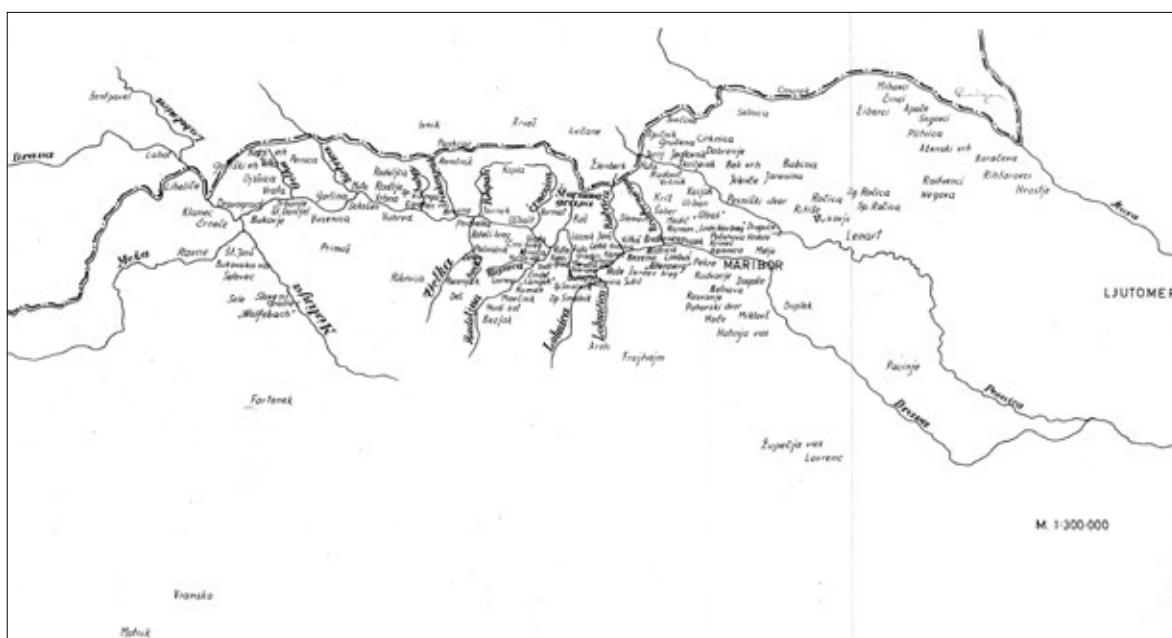
Dobro desetletje po Mravljakovi smrti, a še pred sredino 60. let 20. stoletja, se je starejše preteklosti Dravske doline v obsežnih načrtnih raziskavah lotil prof. dr. Jože Koropec (1923 –2005), prof. emeritus Univerze v Mariboru in konkretni tvorec višješolskega študija zgodovine v Mariboru od štud. leta 1963 – 1964 naprej.⁷ Znanstveno objavljati je pričel, v manjšem obsegu, že takoj po sredini 50. let, a ne teh

⁵ Nataša Kolar, Plovba po Dravi na ptujskem območju od 15. stoletja do konca 19. stoletja, *Ekonomska i ekohistorija, Ekohistorija rijeke Drave*, Zbornik sa međunarodnog znanstvenog skupa „Ekohistorija podravskog višegrančja“, Koprivnica, 13. do 15. studenog 2003., str. 105. Avtorica je za poplavo na Ptujju leta 1827 citirala članek Franza Leskoscheka Schiffart und Flößerei auf der Drau, v časopisu Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark 63/1972, za ostale do konca istega 19. stoletja pa vire iz Zgodovinskega arhiva na Ptujju (Mestna občina Ptuj, in F. Reispove *Chronik von Pettau*), in časopis *Pettauer Zeitung*, l. 1891 – 1901.

⁶ Ibidem, str. 105–106.

⁷ Izbor tiskanih in spletnih biografij in bibliografij o Jožetu Koropcu: Janez Marolt, Bibliografija zaslužnega profesorja Univerze v Mariboru zgodovinarja prof. dr. Jožeta Koropca, ČZN 70 – n. v. 35, št. 1–2, str. 373–378; Jože Koropec dLib <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-43EX3RGM/897ca775-3986.../PDF>; Koropec, Jože worldcat.org/identities/lccn-n88165962; http://opac.regesta-imperii.de/lang_en/autoren.php?name=Koropec%2C+Jože.

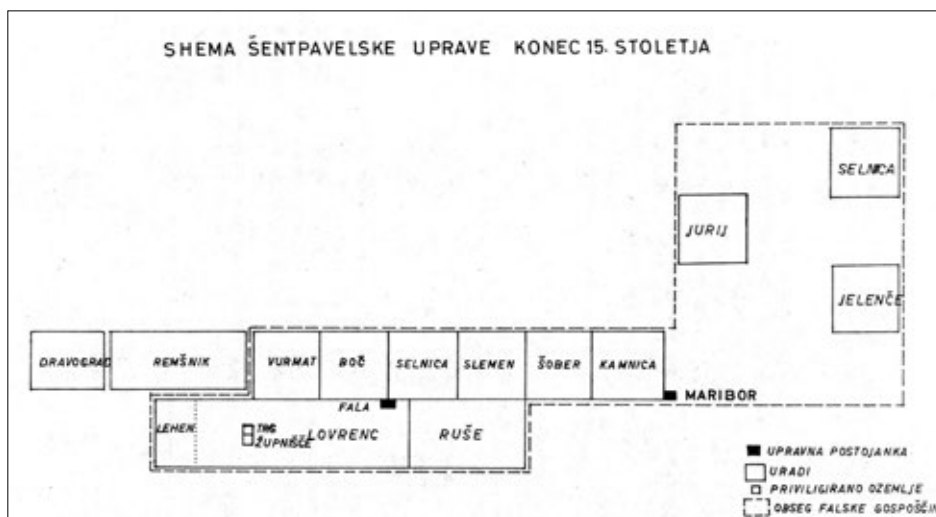
vsebin. Koropec, čeprav po rodu z južnega roba Pohorja, si je zadal kar obsežno in za ta prostor primerno naporno nalogo: prikazati celovito podobo razvoja življenja v dolini od visokosrednjeveških časov, ko le-ta v prvih ohranjenih listinskih virih sploh vstopi v zgodovino, do izteka 16. stoletja. Iz srednjeveške in zgodnjenovoveške preteklosti Dravske doline je izdelal magistrsko delo in pozneje še disertacijo. Njegova magistrska naloga, v bistvu »diplomska naloga 3. stopnje« (uradna izvirna oznaka na naslovnici) **ŠENTPAVELSKA POSEST V VZHODNI SLOVENIJI DO ZAČETKA 17. STOLETJA**, 1967 (trdo vezan tipkopisni zvezek, 117 str.), uspešno ubranjena na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani istega 1967. leta, je tako s samo idejo in uresničitvijo odprla tedaj povsem novo, unikatno tematsko raziskovalno polje v slovenski historiografiji: zgodovina porečja, se pravi prostora ob večji reki na Slovenskem. Primerjajoč dotedanje rezultate slovensko pisanega zgodovinopisja namreč tako obsežen tekst o geografsko večjem obrečnem prostoru na obeh bregovih ene od največjih slovenskih rek v časovnem okviru skozi kar pol tisočletja (!) dotlej ni znan.

Slika 1: *Skica ročno izrisanega geografskega področja z vpisanimi toponimi krajev, v katerih je bil posestno navošč samostan Št. Pavel do začetka 17. stoletja, magistrska naloga Jožeta Koropca. Jože Koropec, Šentpavelska posest v vzhodni Sloveniji do začetka 17. stoletja, magistrska naloga, izvirni izvod v lasti avtorja članka.*

Jože Koropec se je ob pisanju tovrstne naloge odločil za celovito, vsebinsko vsevključujočo strukturo, razvidno iz vsebinskih poglavij: Pregled posesti, Vrste posesti in uprava, Kolonizacija, Mere, denar in cene, Obveznosti podložnikov, Gospodarska, družbena in etnična sestava prebivalstva, Dohodki samostana v vzhodni Sloveniji, Gospodarstvo, Zaključek, ter dve poglavji znanstvenokritičnega aparata Neobjavljeni viri in Objavljeni viri in literatura. Prostorsko gledano je naloga zaobjela ozemlje od današnje avstrijsko – slovenske meje nad Dravogradom ter preko področja Maribora, severozahodnih in osrednjih Slovenskih goric in Apaškega polja vzdolž Mure, ter vse do vasi pod današnjo Gornjo Radgono. Geografsko daleč največji del je seveda pripadel Dravski dolini. Nalogo je nato uporabil kot osnovo za disertacijo, predloženo in ubranjeno leta 1970 (komisija: akademiki Milko Kos, Fran Zwitter in Bogo Grafenauer, ter prof. dr. Ferdo Gestrin). Dve leti pozneje jo je objavil v obliki maloformatne monografije **ZEMLJIŠKE GOSPOŠČINE MED DRAVOGRADOM IN MARIBOROM DO KONCA 16. STOLETJA**.⁸ Tu je takoj

⁸ Jože Koropec, *Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja*, Založba Obzorja, Maribor, 1972, 195 str. O monografiji glej med drugim tudi: <http://www.worldcat.org/title/joze-koropec-zemljske-gospocine-med->

Slika 2: Shema šentpavelske uprave konec 15. stoletja: v kvadratih so nazivi posamičnih zemljiških posesti, magistrska naloga Jožeta Koropca. Glej op. št. 8.

treba zapisati, da se z njo ni dotaknil obeh mariborskih zemljiških gospostev s sedežema na gornjem in spodnjem/mestnem gradu Maribor, temveč si je to kapitalno delo prihranil za poldrugo desetletje pozneje.

Pisec je zanj moral obdelati res precejšnje količine virov, predvsem številne poznosrednjeveške šentpavelske urbarje, in je takorekoč direktno nadgradil del Mravljakovih naporov. V strukturi te monografije so, primerjajoč jo z magistrsko nalogo, opazne spremembe oziroma izboljšave. Predvsem je avtor spremenil naslove nekaterim poglavjem, nekatera poglavja pa dodal na novo. Povsem novo je tu poglavje Pertinence zemljiške posesti, medtem ko je poglavje Vrste posesti in uprava razdelil in tako dobil dve poglavji z ustreznima naslovoma. Vsako tukajšnje poglavje je tudi ustrezno substrukturirano, česar v magistrski nalogi ni. Bistveno obsežnejši so Zaključki, in nato znanstvenokritični aparat, v katerem je popisana predvsem izjemna količina celovito predelanih šentpavelskih urbarjev. Sledi še nemški prevod Zaključkov.

To Koropčevo navidez neugledno delo (knjiga je v formatu A5, tiskana s stisnjenimi vrsticami brez presledka in v majhni velikosti črk) je dejansko vseobsegajoča celovita zgodovinopisna podoba posestnikov, zemljiških posesti in njihovega stopenjskega prehajanja iz okvira prvotnega edinega lastnika – šentpavelskega samostana – v roke več plemiških posestnikov v že opisani Dravski dolini od poznega 11. stoletja do konca 16. stoletja. Ob posestnikih so tu nadalje popisane vrste posesti, prihodki in pertinence gospostev, uprava, poznosrednjeveška ponekod kar intenzivna kolonizacija in sledeča urbanizacija prostora s kar več trškimi centri (Dravograd, Vuzenica, Muta, Radlje ob Dravi), tamkajšnje mere, denar in cene, kmečke obveze, gospodarsko – družbena struktura prebivalstva, in posebej primarno obdelana ekonomska podoba prostora, od poljedelstva in obrti do prometa in trgovine. Koropec je z njo razdelal in v celoto uredil pravo množico informacij. Med drugim pa je tudi jasno nakazal tedanjo strateško pomembnost doline Drave v smislu idealne dvojne prometnice med osrednje- in vzhodnokoroškim prostorom ter tukajšnjim slovenskim Podravjem – kot osnovna vodnotransportna žila od severozahoda proti jugovzhodu, ter njo vseskozi tesno spremljajoča kopenska cestna pot, še bolj aktualna v obratni smeri iz madžarskih panonskih ravnin na zahod. Od slovenskih avtorjev je to strateško pomembnost dobrega četrta stoletja pozneje ustrezno determiniral Miha Kosi v monografiji *Potujoči srednji vek*, vsekakor tudi s pomočjo Koropčeve monografije.⁹

Koropčevi znanstvenoraziskovalni dosežki v smislu obdelav Dravske doline so postali vzorec zgodovinopisne razdelave drugih delov dravskega porečja oziroma večjih zaključenih obrečnih prostorov na Slovenskem.

dravogradom-in-mariborom-do-konca-16-stoletja-maribor-obzorja-1972-195-strani/oclc/449550370.

⁹ Miha Kosi, *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*, Založba ZRC, Ljubljana, 1998.

Še nekajkrat se je Koropec s poznejšimi objavami prostorsko »vrnil« v Dravsko dolino. Objavil je razprave bodisi o posamičnih zemljiških gospostvih, bodisi priložnostno o tukajšnjih posamičnih krajih. Le še enkrat pa se je bolj celotno lotil prostora celotne doline, točneje levega dravskega brega, v razpravi o tukajšnjih zgodnjenovoveških razmerah oziroma o dobi prehoda iz poznosrednjeveških časov v 16. stoletje.¹⁰

II. POREČJE DRAVE JUŽNO OD MARIBORA

Večji del porečja Drave po izhodu iz Dravske doline, imenujemo ga na kratko Podravje, je – fizičnogeografsko gledano – razdeljen na več enot. Osnovna naravna značilnost te celote je izmenjavanje ravninskega in gričevnatega sveta na obeh dravskih obrežjih. V smislu družbenogeografskih elementov pa to porečje obvladujejo trije mestni in primestni kompleksi mest Maribor, Ptuj in Ormož, ter še dva kraja s starimi trškimi privilegiji, Tržec (pod Ptujem) in Središče ob Dravi (ob cesti med Ormožem in državno mejo s Hrvaško). Historiografske raziskave dravskega porečja so torej bile nujno determinirane z raziskovanjem preteklosti teh urbanih centrov in njihove neposredne dravskoobrežne okolice, kar se je vsaj v primeru Ptuja izkazalo in se kaže v že dolgo trajajoči tradiciji raziskovanja njegove (pozno)antične predhodnice Petovione/Poetovia, medtem ko drugje antičnodobnih preostankov v opaznejšem obsegu ni. Tudi te raziskovalne dosežke so najprej objavljali nemškojezični avtorji; nekaj objav pa so že v dobi pred prvo svetovno vojno prispevali tudi slovensko pišoči avtorji.

Ptujska historiografija zavzema v Sloveniji eno najpomembnejših mest v lokalnem zgodovinopisju nasploh, za kar je med prvimi zaslužen tudi njen slovenski začetnik *Simon Povoden* (1753–1841)¹¹, na Ptuju je živel od leta 1793 do smrti. A čeprav je marljivi in izrazito (preveč) skromni Povoden izpisal dobesedno na tisoče strani kroniških in vsakovrstnih drugih spisov o preteklosti mesta in bližnje ter širše okolice, ter je po tem neprimerljiv s katerim koli drugim tedanjim avtorjem o obravnavanem prostoru, je znan le en sam njegov objavljen/tiskan, a nemško napisan tekst (!), govori pa o srednjeveški preteklosti Ptuja. Povodnov pomen je torej v njegovi izjemno obsežni ter ohranjeni zapuščini, iz katere so v desetletjih po njegovi smrti črpali praktično vsi pomembnejši avtorji – raziskovalci tukajšnjega sveta, do konca prve svetovne vojne v največjem številu vsekakor nemškojezični.

Slovenske objave konkretnjših raziskav preteklosti večjih obdravskih prostorov pod Mariborom se – ob nakazanih omenjenih raziskavah zgodovine podravskega urbanih središč, ki jih je tu seveda nemogoče ustrezneje predstaviti – prav zavaljo teh dejstev dolgo niso mogle uveljaviti. Enako velja za raziskave pomena same reke Drave z zgodovinopisnim predznakom: sicer precejšnje število prigradnih časopisnih člankov se ni nadgrajevalo z obsežnejšimi razpravami o posamični temi. Tako se je rečno in obrežno preteklost raziskovalo in objavljalo v okviru ustaljenih »klasičnih« tematik v zvezi s tukajšnjimi mesti in plemstvom, pa več župnijami in posamičnimi cerkvami, osmanskoturškimi vpadi na spodnještajersko ozemlje itd. Primer tovrstnega zgodnjega, glede na njegov *curriculum vitae* sicer izjemno plodovitega slovensko pišočega avtorja, je duhovnik Matej Slekovec (1846 – 1903).¹² Največji del duhovniškega službovanja je preživel na več župnijah na Dravskem in Ptujem ter v Središču ob Dravi; zato je več pozornosti namenil tudi posamičnim elementom zgodovine tamkajšnjih obrečnih prostorov.

Sicer pa je, po avtorjevem skromnem mnenju, tudi za ta del dravskega porečja – mišljeno je objavljanje do časovnega limita – najtehtnejša zgodovinopisna dela o večjih vsebinsko zaključenih prostorih tik ob reki zagotovo prispeval Jože Koropec. Prav on se je že v poznih 60. letih 20. stoletja, se pravi istočasno ob izdelovanju naloge o Dravski dolini, raziskovalno usmeril tudi na prostor dravskega porečja pod Mariborom, v slovensko Podravje. Mišljene so predvsem njegove obdelave posamičnih

¹⁰ Jože Koropec, Ob naši meji med Dravogradom in Svečino v prvi polovici 16. stoletja, *Grafenauerjev zbornik*, ur. Vincenc Rajšp s souredniki, ZRC SAZU, Ljubljana, 1996, str. 421 – 429.

¹¹ Spletno dostopno biografijo – in bibliografijo najpomembnejših rokopisnih del – Simona Povodna glej na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi453467/>.

¹² Spletna biografija z bibliografijo Mateja Slekovca na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi582996/>.

večjih poznosrednjeveških in zgodnjenovoveških (do sredine 16. st.) posestnih kompleksov ter v njihovih okvirjih posamičnih naselij v obdravskem svetu. Do konca 70. let 20. stoletja – vsekakor pa še tudi pozneje – je objavil razprave o srednjeveških obdravskih gospodstvih pod Mariborom Vurberg, Majšperk, Pohorski dvor in Hrastovec, ter o obdravskih krajih Miklavž na Dravskem polju ter Hoče (kraj sicer nekaj km stran od porečja, a župnijska posest tukajšnje znamenite pražupnije je segala prav do Drave). Vse razprave so izšle v mariborski reviji ČZN, katere nato dolgoletni urednik je postal leta 1965.

Z njemu lastnim pravi občutkom za širši naravnogeografsko zaključen prostor pa je Koropec v drugi polovici 60. let preteklega stoletja soorganiziral in souredil izid sploh prvega slovenskega obširnejšega (čez 350 strani) interdisciplinarno zastavljenega zbornika z v naslovu jasno razvidno geografsko – prostorsko zamejenostjo med dve tukajšnji slovenski reki: *Svet med Muro in Dravo* (Maribor, 1968). Ob več drugih avtorjih zapisov o tukajšnji preteklosti je sam prispeval seveda prostorsko širše zastavljeno razpravo Slovenske gorice v luči mariborske mestne knjige (str. 311 – 320), s katero je znova konkretno posegel v lep del dravskega porečja, a tokrat v levoobrežni svet. Tudi desnoobrežno Dravsko polje kot fizičnogeografska celota je že v 70. letih pritegnilo njegovo pozornost, zato mu je namenil posebno razpravo s prav to prostorsko opredelitvijo v naslovu.¹³ Nadaljnje naštevanje njegovih objav iz obrečnega dela slovenskega Podravja je prejkone že nesmiselno. Avtor lahko – namreč že na osnovi navedenih naslovov – utemeljeno zatrdi, da je bil Koropec prvi slovensko obsežnejše pišoč in objavljajoči avtor ter raziskovalec preteklosti z jasno prostorsko orientacijo na slovensko porečje reke Drave. Znal je o njenem prostoru ne le pisati, temveč je to vodno žilo in iz nje izviraajoče geografske nazive brez razmišljanja umestil kar v naslove svojih razprav ter svoje monografije. Nadaljnje generacije slovenskih in drugih zgodovinarjev tudi te njegove naravnosti ne bodo smele kar spregledati.

POVZETEK

Med slovenskimi zgodovinsko-pisnimi raziskavami preteklosti porečja reke Drave na področju današnje R Slovenije do konca 70. let 20. stoletja je vsekakor najpomembnejši korpus raziskav o preteklosti Dravske doline, torej področja med Dravogradom in Mariborom. Slovenski raziskovalci so ta del dravskega rečnega prostora kot raziskovalno tematiko pričeli vzpostavljati šele po prvi svetovni vojni. Šlo je v bistvu za slovenske odmeve na nekaj predvojnih nemškojezičnih objav o zgodovini le-tega prostora. Najzgodnejše nemškojezične objave so v bistvu prve objave arhivskih virov o lastniških in fevdnih razmerah v Dravski dolini v okviru benediktinskega samostana Št. Pavel (St. Paul), ki jih je od 60. let 19. stoletja uredil in objavil samostanski arhivar Beda Schroll. Nato si kontinuirano sledijo do konca prve svetovne vojne, ko se praktično prekinajo.

Med slovenskimi objavami so na prvem mestu dela Josipa Mravljaka, domačina iz Vuzenice. Pisal je o tukajšnjih trgih, o podložništvu, kmečkih uporih, kmetijstvu idr. Precej njegovega gradiva in zbranih ter transkribiranih virov je ostalo še v rokopisih, danes jih hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Slovi med drugim kot prvi načrtni slovenski zbiratelj, raziskovalec in izdajatelj urbarjev za področje Dravske doline. Med njimi je posebej izstopajoča objava razprava Vuzeniški urbarji. Podrobneje je tu predstavljena Mravljakov dokaj nenavaden nemškojezični časopisni članek – objava o poplavah v Dravski dolini v časopisu *Marburger Zeitung* leta 1927.

Raziskovalni opus prof. em. dr. Jožeta Koropca o preteklosti Dravske doline do konca 16. stoletja, ustvarjen v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, pa je v Sloveniji sprožil začetek širšega zanimanja za zgodovino doline Drave kot take. Zato je tu predstavljenih nekaj Koropčevih del in objav od njegove magistrske (»podiplomske«) naloge naprej. Posebno pozornost si zasluži njegova monografija *Zemljiške gospoščine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja* (1972), ki je v bistvu prvi tovrsten primer slovenske znanstvene zgodovinske obdelave dela porečja katere od večjih rek na Slovenskem. Tovrstna prostorsko limitirana tematika se v naši historiografiji dotlej ni pojavljala. Pisec je zanjo moral

¹³ Jože Koropec, Imenjska cenitev leta 1542 in Dravsko polje, *Ptujski zbornik IV.*, Maribor, 1975, str. 195 – 199.

obdelati res precejšnje količine virov, predvsem številne poznosrednjeveške šentpavelske urbarje, in je takorekoč direktno nadgradil del Mravljakovih naporov.

Slovenske objave konkretnjših raziskav preteklosti večjih obdravskih prostorov pod Mariborom se, ob intenzivnih raziskavah zgodovine podravske urbane središč, dolgo niso mogle uveljaviti. Omenjena sta starejša slovenska zgodovinarja Simon Povoden (1753 – 1841) in Matej Slekovec (1846 – 1903), a je od obeh intenzivno objavljala le Slekovec, medtem ko Povoden, v svoji pretirani skromnosti, sploh ni objavljala. Jože Koropec se je že v poznih 60. letih 20. stoletja, se pravi istočasno ob izdelovanju naloge o Dravski dolini, raziskovalno usmeril tudi na prostor dravskega porečja pod Mariborom, v slovensko Podravje. Objavil je več razprav o obdravskih zemljiških gospostvih ter posamičnih krajih v visoko- in poznosrednjeveški dobi. Očitno je tudi za te dele dravskega porečja pokazal dokajšnje zanimanje. Seveda so si njegove tovrstne objave sledile še po časovnem limitu tega članka.

SUMMARY

Among slovenian historiographical researches of Drava river territory in the Republic of Slovenia the most important research corpus belongs to the history of the Drava Valley, i. e. the territory between towns Dravograd and Maribor. Slovenian researching of that territory had started after the WW I, as an answer to some german spoken articles before WW I on that thema. Josip Mravljak, born and lived in town Vuzenica in Drava Valley (died in 1953), was the first slovenian author of more historiographical articles mostly about the towns, the peasantry uprisings and nobles, about the life, determined by the river, and others. Starting of brighter interest about the Drava river past in Slovenian was the research opus of Jože Koropec. His works and monographies, written and published in the 60.'s and 70.'s of 20th Century, finally established that part of slovenian Drava as an legitime thema of historiographical survey and research.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti okoliša rijeke Drave
From the Drava River's Environmental History

Volumen XIII / Broj 13
Zagreb - Samobor 2017
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moacanin,
Hrvoje Petrić, Drago Rokсандić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Rokсандić - president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2017.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Veduta Ptuja, foto Nataša Kolar

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA

Društvo za hrvatsku
ekonomsku povijest
i ekohistoriju

Meridijani
IZDAVAČKA KUĆA

Izdano u Hrvatskoj